УДК 331.556.2
JEL R23, I3, F02
ORCID ID: 0000-0003-1013-6940
ORCID ID: 0000-0001-8693-8558
DOI https://doi.org/10.17721/tppe.2024.49.23

Юрчик Г.М., к.е.н., доцент
Національний університет водного господарства
та природокористування (м. Рівне)
g.m.urchik@nuwm.edu.ua

Самолюк Н.М., к.е.н., доцент
Національний університет водного господарства
та природокористування (м. Рівне)
n.m.samoliuk@nuwm.edu.ua

«КАРТА» ПОТРЕБ ТА ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ЯК ІНДИКАТОР ЇХ ІНТЕГРОВАНОСТІ У ПРИЙМАЮЧІ ГРОМАДИ

Стаття присвячена дослідженню інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО) у приймаючі громади на основі формування «карти» їх потреб та виявлення сприйняття ВПО місцевими мешканцями. За результатами опитування експертів визначено ієрархію потреб ВПО за їх значимістю та рівнем задоволеності, що дозволило сформувати «карту» потреб ВПО. На її основі доведено, що існує значна невідповідність між значимістю та рівнем задоволеності таких потреб: у житлі; працевлаштуванні й трудовій реалізації; гуманітарному забезпеченні; медичній допомозі; підприємницькій активності. Обґрунтовано, що належний рівень задоволеності мають лише потреби у соціальній підтримці; освіті; правовій та інформаційній допомозі. Доведено, що з метою інтеграції ВПО у приймаючі громади необхідна трансформація державної політики у питаннях житлозабезпечення, сприяння працевлаштуванню, надання гуманітарної допомоги, релокації та підтримки бізнесу ВПО для усунення наявних бар'єрів та проблем. Визначено, що окрім задоволеності потреб ВПО, важливим фактором їх інтеграції у приймаючі громади є збалансоване сприйняття ВПО місцевими мешканцями через призму не лише проблем та викликів, але і можливостей для громади. За результатами опитування експертів встановлено, що 26% та 74% із них вважають, що прибуття ВПО зумовлює відповідно значні проблеми та певні труднощі для місцевих громад. До основних проблем, які виникають у зв'язку з прибуттям ВПО, належать: необхідність забезпечення ВПО житлом; зростання навантаження на заклади освіти, дошкільні та медичні заклади; зростання цін на житло та оренду житла; зростання навантаження на відділи соціального захисту; посилення навантаження та конкуренції на ринку праці та ін. Доведено, що поряд із розуміння проблем та труднощів, що виникають у зв'язку з прибуттям ВПО, у громадах наявний позитивний вектор сприйняття ВПО. Визначено, що до позитивних наслідків від прибуття ВПО варто віднести: зростанням кількості та якості трудового потенціалу; активізація підприємницької діяльності; відкриття ВПО нових підприємств та створення нових робочих місць для місцевих мешканців; залучення ресурсів та допомоги від міжнародних організацій; заповнення вакансій на ринку праці, які не затребувані місцевим населенням.

Ключові слова: *внутрішньо переміщені особи (ВПО), інтеграція ВПО, потреби ВПО, сприйняття ВПО, «карта» потреб ВПО.*

Постановка проблеми. Повномасштабне військове вторгнення на територію України обумовило зростання кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО) не лише з окупованих територій, але і з регіонів, де є висока загроза життю та здоров'ю населення. На сьогоднішній день усі регіони України, які можна віднести до умовно безпечних, приймають внутрішніх переселенців. Поява нової категорії населення, що має високий рівень вразливості, актуалізує проблему підтримки ВПО з метою забезпечення їх інтеграції в приймаючі громади. На жаль, частина суспільства сприймає ВПО лише як «тимчасових» мешканців, які обов'язкового мають повернутися до місця попереднього проживання як тільки з'явиться така можливість. Саме таке ставлення до громадян України, які вимушено стали ВПО, є основним бар'єром для їх повноцінної інтеграції у приймаючі громади. Подолання такого стереотипу мислення та сприйняття не лише серед пересічних громадян, але досить часто і серед представників органів державної влади – це перший крок до інтеграції ВПО у місцеві громади на основі розуміння спільного простору існування, спільних індивідуальних та групових потреб, наявності вибору у вимушених мігрантів залишитися на «новому» місці проживання чи повернутися на попереднє місце. Відтак, наукова концептуалізація проблем у сфері інтеграції ВПО через призму задоволення їх потреб та сприйняття їх у приймаючих громадах є особливо актуальною в умовах сучасних викликів.

Аналіз останніх публікацій. Проблеми ВПО перебувають у центрі досліджень багатьох науковців. Зокрема, у відповідній царині заслуговують уваги публікації щодо правового врегулювання статусу ВПО. Так, Логвинова М. у своїй праці [1] досить детально визначає особливості статусу ВПО, ідентифікує причини внутрішнього переміщення населення. Схожий вектор дослідження представлено у публікації Бльок Н. [2], де автором здійснено термінологічну та понятійну характеристику ВПО, досліджено теоретико-правові підходи щодо визначення цієї категорії населення. Визначенню правового статусу ВПО та забезпеченню їх прав і свобод присвячено також наукові дослідження Цимбалістого Т. [3] та Купіна А. [4]. Питанням підвищення ефективності інституційного механізму забезпечення прав і свобод ВПО в Україні присвячена наукова статті Логвиненка Б., де автор, поміж іншого, визначає основні проблеми ВПО, пов'язані із належним забезпеченням їх прав і свобод : а) загрози для безпеки ВПО; б) погіршення умов проживання, зокрема в пунктах тимчасового перебування; в) відсутність належної можливості для реалізації законних прав і свобод; г) складність легалізації правового статусу й доступу до адміністративних послуг; д) дискримінація і сегрегація в нових місцях перебування; е) погіршений стан психічного і фізичного здоров'я ВПО [5]. У дослідженні Боняк В. [6] проаналізовано правові засади соціального захисту ВПО в Україні. При цьому автор констатує, що «властивостями статусу ВПО є те, що вони мають як власне статус внутрішньо-переміщеної особи, так і можуть мати інший статус суб'єкта соціального забезпечення (пенсійного, по безробіттю, вагітності і догляду за дитиною, інвалідності тощо)…. спеціальний правовий статус ВПО передбачає не тільки її особливі права на соціальний захист, але й обумовлює виконання певних обов'язків» [6].

Поряд з цим, ряд досліджень проблем ВПО виходить за рамки правового аналізу та зосереджується на їх соціальних та економічних проблемах, які заважають повноцінній інтеграції ВПО у приймаючі громади. Зокрема, в рамках такого вектору досліджень варто назвати наукову публікацію авторського колективу на чолі з Возняк Г.В., у якій вченими

виявлено законодавчі колізії / прогалини, які сповільнюють темпи адаптації, а відтак інтеграції ВПО до життя в приймаючих громадах, серед яких: не до кінця внормована процедура реєстрації / перереєстрації ВПО; недосконалі механізми отримання фінансової допомоги; дефіцит доступного житла; труднощі у забезпеченні безперешкодного доступу до медичних послуг; проблеми з працевлаштуванням ВПО через дефіцит вакансій і невідповідність кваліфікації ВПО вимогам ринку праці [7]. Також варто відзначити дослідження Іванець Т., в якому автором виокремлено основні потреби ВПО як специфічної соціальної групи через призму забезпечення їх особистісної соціальної безпеки в умовах воєнного стану [8]. Досить цікавим є наукове дослідження Кравчук С., де автор використовує поняття «соціальної ідентичності» як «результат ототожнення особи з певними спільнотами, що ґрунтується на їхніх унікальних характеристиках, культурних і/ або етнічних зв'язках, історії, соціальних відносинах, спільних цілях, які визначають конкретні спільноти, колективне почуття приналежності, спільні цінності та інтереси» [9]. Крім того, особливо цінним у вказаному дослідженні є те, що автор спирається на результати опитування ВПО віком 18-69 років у кількості 146 осіб із зони активних бойових дій, що дозволило виявити чинники, які сприяють ефективній інтеграції ВПО в територіальні громади: гармонійна взаємодія громадянської, національної і соціокультурної ідентичностей; високий рівень розвитку громадянського суспільства на рівні місцевих громад, активне залучення мігрантів до соціально-політичного і культурного життя громади [9]. Наукова публікація за авторства колективу науковців на чолі з Шапошниковою І. [10] також присвячена виявленню перешкод для інтеграції ВПО у місцеві громади. Зокрема, вченими ідентифіковано наступні перешкоди: соціальні та культурні; економічні; інфраструктурні. Для їх подолання у досліджені визначено типи та сутність основних стратегій для інтеграції ВПО, які умовно поділено на політичні, соціальні та економічні [10].

Варто відзначити, що активну участь у дослідженні проблем ВПО в Україні беруть різного роду міжнародні та національні інституції, які проводять соціологічні опитування та моніторинги. Зокрема, у цьому контексті варто відзначити діяльність Міжнародної організація з міграції (МОМ), за ініціативою якої проводяться опитування населення України про внутрішнє переміщення, потоки мобільності, наміри про переміщення, потреби ВПО тощо. Відповідні звіти є у відкритому доступі за раундами опитувань [11]. Заслуговують на увагу результати опитування ВПО у фокус-групах, що ініційоване Громадським холдингом «Група впливу» за тематичною назвою «Інтеграція внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах» [12]. Також варто відзначити опитування населення (в т.ч. ВПО) під егідою Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках Програми «Права людини в дії», що впроваджується УГСПЛ (UHHRU) за назвою «Права людини в процесі подолання наслідків війни» [13]. Також варто відзначити аналітичне дослідження Національного інституту стратегічних досліджень за назвою «Дослідження періоду повномасштабної війни: 2022-23рр. Соціальна політика» [14], де один із розділів присвячений саме проблемам внутрішнього переміщення населення. Однак, вказане дослідження відображає стан та проблеми ВПО в Україні не на основі власних опитувань, а на основі моніторингу та узагальнення даних про них, які оприлюднюють інші інституції та органи державної влади (Державний центр зайнятості, Міжнародна організація з міграції, Міністерство соціальної політики тощо).

Невирішені частини проблеми. Попри значну кількість наукових праць, що присвячені проблемам ВПО та їх інтеграції у приймаючі громади, все ж вказана проблематика потребує подальших розробок. Сучасні соціально-економічні виклики актуалізують необхідність дослідження наявних проблем у сфері інтеграції ВПО у приймаючі громади на основі ранжування їх потреб та визначення рівня їх задоволеності, а також виявлення сприйняття ВПО місцевими громадами.

Відтак, **метою статті** є дослідження рівня інтегрованості ВПО у приймаючі громади на основі: формування «карти» потреб ВПО, що передбачає їх паралельне ранжування за значимістю та рівнем задоволеності; виявлення сприйняття ВПО місцевими мешканцями через призму можливостей чи загроз для громади. При цьому вказана мета дослідження досягнута на основі всебічного аналізу результатів опитування експертів у сфері внутрішнього переміщення населення.

Методи дослідження. Для отримання основних результатів у дослідженні застосовані такі методи: 1) соціологічного опитування – для отримання відповідей від експертів щодо їх бачення ієрархії потреб ВПО та рівня їх задоволеності, а також оцінювання сприйняття місцевими мешканцями прибуття ВПО; 2) статистичні – для аналізу та візуалізації результатів опитування експертів з проблем ВПО; 3) критичного аналізу - для обґрунтування власної позиції щодо проблем у сфері інтеграції ВПО у місцеві громади на основі аналізу «карти» їх потреб; 4) абстрактно-логічного – для формулювання пропозицій та висновків за результатами дослідження.

Результати дослідження. Необхідною передумовою забезпечення високого рівня інтегрованості ВПО у місцеві громади є задоволення їх потреб, а також досягнення соціальної ідентичності ВПО з місцевими мешканцями на основі розуміння спільних проблем, інтересів та простору для проживання. З огляду на відсутність офіційних даних про потреби ВПО, в основу формування «карти» потреб ВПО було покладено результати опитування експертів у відповідній сфері в рамках виконання проекту «Забезпечення соціального захисту учасників АТО/ООС та суспільної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в умовах посилення загроз соціальній безпеці» (результати опитування містяться за посиланням [15]). Сформований перелік експертів включав представників органів державної влади на різних рівнях, громадських активістів, волонтерів та науковців, які опікуються проблемами підтримки ВПО. З метою визначення ієрархії потреб ВПО за їх значимістю експертам було запропоновано перелік потреб, які слід було ранжувати. Зведені результати ранжування експертами потреб ВПО за їх значимістю представлені у табл. 1.

Як бачимо, ніякого сумніву не викликає першість потреби у житлі, на що вказало 90% експертів. На другому місці за значимістю є потреба в працевлаштуванні й трудовій реалізації (42,5%). Потребу у гуманітарному забезпеченні (кошти від благодійників, одяг, взуття, теплі речі, продукти харчування) складно чітко проранжувати, оскільки вона набрала меншу частку позитивних відповідей експертів ніж потреба у працевлаштуванні за рангом 2 і меншу частку як потреба у соціальній підтримці за рангом 3. Проте, 32,5% позитивних відповідей експертів за вказаною потребою є максимальним значенням у ряді, тому все таки доцільно присвоїти даній потребі ранг 2 поряд із потребою у працевлаштуванні та трудовій реалізації. Також суперечність викликає ранжування таких потреб: 1) у підприємницькій активності, яку однакова частка екпертів одночасно віднесла

до рангу 4 та 8, що свідчить про вузьку спрямованість даної потреби; 2) потреби у медичній допомозі, лікуванні та реабілітації, яку однакова частка екпертів одночасно віднесла до рану 5 та 6. Окрім цих суперечливих позицій, відповіді екпертів дають досить чітку картину про ієрархію та значимість потреб ВПО.

Таблиця 1

Результати ранжування експертами потреб ВПО за їх значимістю

Потреба	Частка відповідей респондентів щодо оцінювання значимості потреби (від 1 – найважливіша потреба…11 – найменш важлива потреба), %											**Ранг потреби**
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
Потреба у забезпеченні житлом	**90***	2,5	0	0	0	5	0	2,5	0	0	0	1
Потреби у гуманітарному забезпеченні (кошти від благодійників, одяг, взуття, теплі речі, продукти харчування)	2,5	**32,5**	7,5	17,5	12,5	5	5	7,5	2,5	7,5	0	2
Потреба в працевлаштуванні й трудовій реалізації	2,5	**42,5**	25	5	5	5	7,5	2,5	5	0	0	2
Потреба у підприємницькій активності (релокація та розвиток бізнесу на новому місці, започаткування нового бізнесу)	17,5	2,5	7,5	**22,5**	7,5	7,5	5	**22,5**	7,5	0	0	4/8
Потреба у соціальній підтримці (відновлення або призначення пенсій, пільг, соціальних виплат; доступність соціальних послуг; соціальна допомога з боку соціальних працівників; сторонній догляд)	0	10	**37,5**	10	22,5	7,5	5	0	5	0	2,5	3
Потреба в медичній допомозі, лікуванні та реабілітації (збереження здоров'я; фізична та соціально-психологічна реабілітація; медпослуги)	0	0	10	15	**30**	**30**	7,5	5	0	2,5	0	5/6
Потреба в здобутті освіти, у перекваліфікації, професійному розвитку	2,5	0	2,5	5	5	10	**30,0**	7,5	22,5	10	5	7
Потреба в правовій та інформаційно-консультаційній підтримці та допомозі (відновлення втрачених документів, оформлення статусу ВПО)	2,5	0	0	10	7,5	7,5	15	**37,5**	12,5	7,5	0	8
Потреба у суспільній повазі та визнанні	2,5	7,5	7,5	0	2,5	0	2,5	7,5	**25**	15	30	9
Потреба у соціальній адаптації, інтеграції в нове соціальне середовище	0	7,5	10	0	0	0	15	5	20	**30**	12,5	10
Потреба у захищеності прав і свобод	10	0	0	0	2,5	15	2,5	2,5	12,5	15	**40**	11

** Колоризація максимальних значень у ряді та стовбці для посилення візуального сприйняття даних.*

Джерело: узагальнено та побудовано авторами за даними [15].

Після встановлення значимості потреб ВПО, наступним етапом дослідження було оцінювання експертами рівня їх задоволеності, виходячи з власного досвіду та знань у відповідній сфері (табл. 2).

Таблиця 2

Результати оцінювання експертами рівня задоволення потреб ВПО*

Потреба	Розподіл відповідей експертів щодо рівня задоволення потреб, %					**Середній рівень задоволення потреби, %**
	0-20%	21-40%	41-60%	61-80%	81-100%	
Потреба у забезпеченні житлом	47,5**	35	12,5	2,5	2,5	25,5
Потреби у гуманітарному забезпеченні (кошти від благодійників, одяг, взуття, теплі речі, продукти харчування)	0	17,5	32,5	45	5	57,5
Потреба в працевлаштуванні й трудовій реалізації	7,5	32,5	50	10	0	42,5
Потреба у підприємницькій активності (релокація та розвиток бізнесу на новому місці, започаткування нового бізнесу)	7,5	32,5	45	15	0	43,5
Потреба у соціальній підтримці (відновлення або призначення пенсій, пільг, соціальних виплат; доступність соціальних послуг; соціальна допомога з боку соціальних працівників; сторонній догляд)	2,5	10	27,5	50	10	61,0
Потреба в медичній допомозі, лікуванні та реабілітації (збереження здоров'я; фізична та соціально-психологічна реабілітація; медпослуги)	2,5	10	52,5	27,5	7,5	55,5
Потреба в здобутті освіти, у перекваліфікації, професійному розвитку	5	0	45	25	25	63,0
Потреба в правовій та інформаційно-консультаційній підтримці та допомозі (відновлення втрачених документів, оформлення статусу ВПО)	2,5	2,5	35	42,5	17,5	64,0
Потреба у суспільній повазі та визнанні	10	10	40	37,5	2,5	52,5
Потреба у соціальній адаптації, інтеграції в нове соціальне середовище	7,5	12,5	52,5	20	7,5	51,5
Потреба у захищеності прав і свобод	5	47,5	30	5	5	49,8

**Застосовувалася така шкала: 0-20% - потреба не задовольняється або задовольняється дуже слабко; 21-40% - потреба задовольняється слабко; 41-60% - потреба задовольняється на середньому рівні; 61-80% - потреба задовольняється на належному рівні; 81-100% - потреба задовольняється практично повністю).*

*** Колоризація максимальних значень у ряді.*

Джерело: узагальнено та побудовано авторами за даними [15].

За оцінками експертів найнижчий рівень задоволеності має потреба у забезпеченні житлом (25,5%), що вимагає трансформації державної політики у відповідній сфері. Адже повноцінна інтеграція ВПО у приймаючі громади не можлива без вирішення проблем із житлом. Також досить низький (хоча суттєво вищий рівень задоволеності порівняно із потребою з житлом) має потреба у працевлаштуванні й трудовій реалізації – 42,5%. Тобто, на думку експертів, ця потреба вимагає активізації зусиль держави на ринку праці при реалізації програм зайнятості та стимулювання економічної активності ВПО. 43,5% - такий середній рівень задоволення потреби у підприємницькій активності ВПО за оцінками експертів, що також вказує на необхідність змін у державній політиці щодо підтримки та розвитку бізнесу ВПО на новому місці. На середньому рівні, на думку експертів, задоволена потреба ВПО у захисті їх прав і свобод (49,8%), що викликає серйозне занепокоєння в умовах позиціонування України як правової держави. Ряд потреб, серед яких потреби у гуманітарному забезпеченні, медичній допомозі, суспільній повазі та

визнанні, а також у соціальній адаптації та інтеграції в нове соціальне середовище, мають середній рівень задоволеності (від 51,5% до 57,5%). При цьому викликає занепокоєння саме потреба у гуманітарному забезпеченні, яка є первинною по своїй природі. Середній рівень її задоволеності становить 57,5%, що, на перший погляд, є досить прийнятним. Однак, зважаючи на високу значимість цієї потреби та порівняно нижчу вартість її задоволення у порівнянні, скажімо, з житлом, виникає необхідність активізації зусиль не лише держави, але і волонтерських організацій щодо підвищення рівня її задоволеності (в т.ч. за рахунок залучення міжнародних гуманітарних місій). Середній рівень задоволеності потреби в медичній допомозі, яка також відноситься до групи первинних потреб, вказує на необхідність детальнішого виявлення бар'єрів для її задоволення (скажімо, це територіальна недоступність медичної інфраструктури або ж фінансова недоступність медичних послуг тощо). Належний рівень задоволеності, на думку експертів, мають лише такі потреби ВПО: 1) у соціальній підтримці (відновлення або призначення пенсій, пільг, соціальних виплат; доступність соціальних послуг; соціальна допомога з боку соціальних працівників; сторонній догляд) - 61%; 2) у здобутті освіти, у перекваліфікації, професійному розвитку – 63%; 3) правовій та інформаційно-консультаційній підтримці та допомозі (відновлення втрачених документів, оформлення статусу ВПО) – 64%.

Поєднання ієрархії потреб ВПО за їх значимістю та рівнем задоволеності допомогло побудувати «карту» потреб ВПО (рис. 1). Вона свідчить про певні неузгодженості та явні проблеми. Так, найбільшою проблемою є житлозабезпечення ВПО. Адже вказана потреба «очолює» карту потреб ВПО за значимістю, однак має найнижчий рівень задоволеності. Така ж невідповідність між значимістю та рівнем задоволеності потреби спостерігається щодо потреб за рангами: 2 - працевлаштування й трудова реалізація (42,5%); 4/8 - у підприємницькій активності (43,5%). Вказані потреби мають високу значимість, однак рівень їх задоволеності, хоча і перебуває в «зоні» середнього рівня (41-60%), однак практично майже наближається до «зони» слабкого задоволення потреб (21-40%). Тобто, на жаль, можна констатувати, що дві ключові потреби ВПО – у житлі та працевлаштуванні, мають низький та слабкий рівень задоволеності. Така невідповідність між значимістю та задоволеністю вказаних потреб свідчить про наявність серйозних бар'єрів для інтеграції ВПО у приймаючі громади за забезпеченістю житлом та можливістю працевлаштування.

Про певну невідповідність між значимістю та задоволеністю можна говорити також по відношенню до потреби у гуманітарному забезпеченні (2) та медичній допомозі / реабілітації (5/6), рівень задоволеності яких є середнім. Адже ці потреби є первинними по своїй суті, що підтверджується їх рангами, а відтак вони мали б мати вищий рівень задоволеності. Також середній рівень задоволеності мають потреби у суспільній повазі, соціальній адаптації та інтеграції, захищеності прав і свобод, що можна вважати цілком прийнятним з огляду на їх ранг (9-11) та належність до групи вторинних потреб. Однак, потреба за рангом 11 - захищеність прав і свобод ВПО (49,8%), попри низьку значимість у ієрахії потреб, все ж є «принципово» значимою щодо задоволеності інших потреб, адже визначає основи дотримання прав і свобод ВПО. Належний рівень задоволеності мають лише три потреби – у соціальній підтримці (3), освіті (7) та правовій та інформаційній допомозі (8), що з урахуванням їх рангів та порівняно з іншими потребами є досить прийнятним.

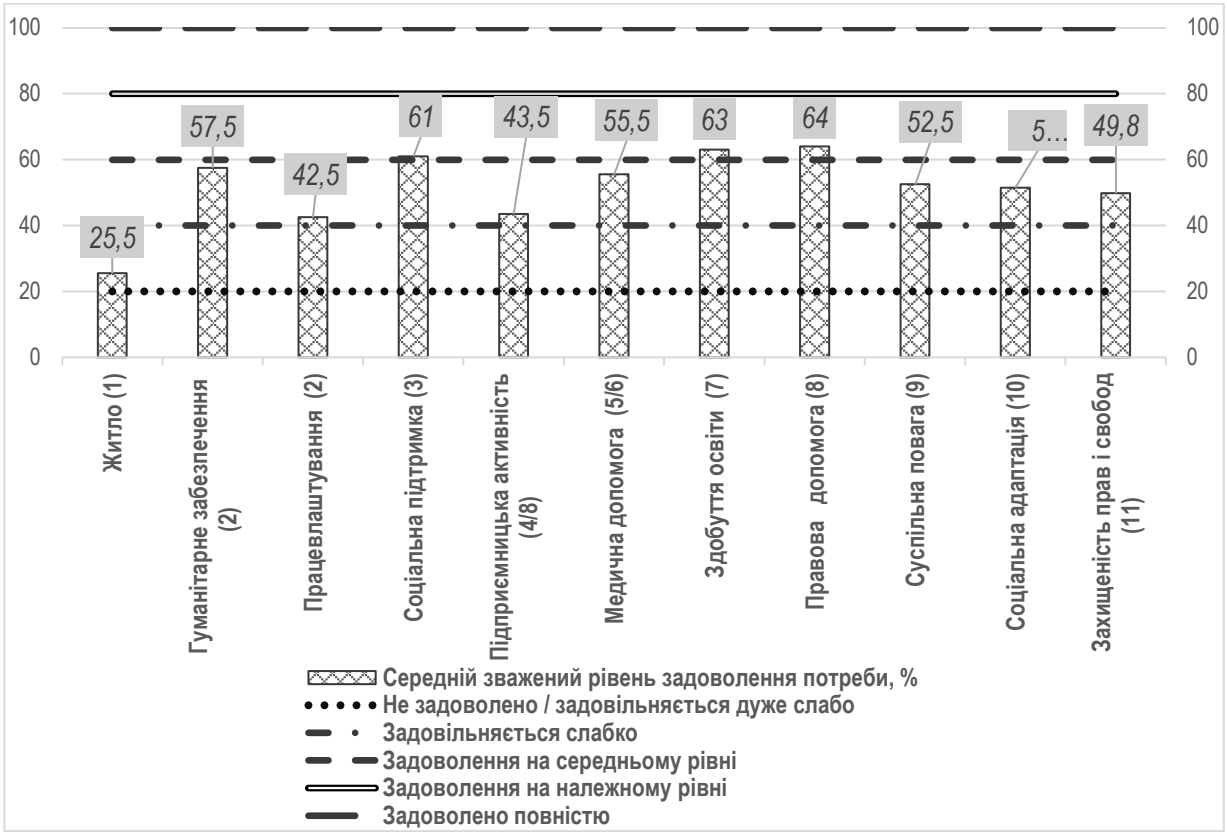

Рис. 1. «Карта» потреб ВПО за їх значимістю та рівнем задоволеності*

Джерело: узагальнено та побудовано авторами за даними таблиць 1 та 2.

Окрім задоволеності потреб, важливим фактором інтегрованості ВПО у приймаючі громади є їх позитивне сприйняття місцевими мешканцями. Як свідчить досвід, у приймаючих громадах можливе формування двох крайніх світоглядних позицій щодо ВПО, які покладаються в основу політики їх підтримки та забезпечення інтеграції: 1) прибуття ВПО сприймається як проблема, на вирішення якої слід виділяти додаткові ресурси місцевих громад; 2) ВПО сприймаються як додатковий ресурсний потенціал, що може зумовити соціально-економічний розвиток місцевих громад. З метою виявлення яка із вказаних концепцій домінує, експертам було запропоновано дати відповідь на запитання: «Як Ви вважаєте, чи виникають у громадах проблеми у зв'язку з прибуттям ВПО?». Як свідчать результати опитування, переважна більшість експертів вважає, що прибуття ВПО зумовлює виникнення певних труднощів (74%). В той же час, практично кожен четвертий експерт вказав на те, що прибуття ВПО обумовлює значні проблеми в місцевих громадах (рис. 2).

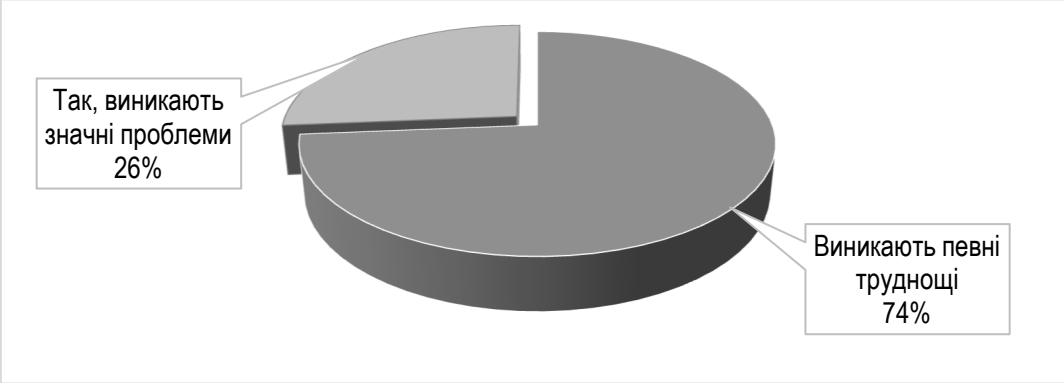

Рис. 2. Розподіл відповідей експертів щодо того чи зумовлює прибуття ВПО проблеми у місцевих громадах, %

Джерело: узагальнено та побудовано авторами за даними [15].

Показово, що жоден із експертів не вказав на відсутність проблем у зв'язку з прибуттям ВПО. Таким чином, можна констатувати про поширеність так званої негативної світоглядної позиції щодо ВПО або ж принаймні реалістичного сприйняття їх прибуття, що зумовлює певні труднощі.

Досить показовими є результати опитування експертів щодо того, які саме проблеми зумовлює прибуття ВПО у приймаючі громади (рис. 3). При цьому експерти мали змогу вибрати кілька відповідей із запропонованих варіантів. Як бачимо, переважна більшість експертів (95%) найбільш значимою проблемою вважає необхідність забезпечення ВПО житлом. Також практично кожен другий експерт вказав на наявність такої проблеми як зростання навантаження на заклади освіти та дошкільні заклади у зв'язку з потребами ВПО. Досить значна частка експертів (близько 40%) пов'язують прибуття ВПО із такими проблемами для місцевих громад як зростання навантаження на медичні заклади; зростання цін на житло та оренду житла; зростання навантаження на відділи соціального захисту; посилення навантаження та конкуренції на ринку праці тощо. Інші проблеми за результатами опитування є менш значимими.

Також з метою виявлення поширеності позитивної світоглядної позиції щодо ВПО, одне із запитань анкети було сформульовано наступним чином: «Які найбільш вагомі позитивні наслідки інтеграції ВПО очікуються у територіальній громаді, де вони проживають?». Розподіл відповідей респондентів (рис. 4) свідчить про наявність все ж таки і позитивних наслідків від прибуття ВПО у місцеві громади. Так, близько 60% експертів прибуття ВПО пов'язують із зростанням кількості та якості трудового потенціалу, а також активізацією підприємницької діяльності, відкриттям ВПО нових підприємств та створенням нових робочих місць для місцевих мешканців.

Рис. 3. Розподіл відповідей експертів щодо того, які саме проблеми, зумовлені прибуттям ВПО, найбільш обтяжують місцеві громади, %

Джерело: узагальнено та побудовано авторами за даними [15].

Рис. 4. Розподіл відповідей експертів щодо найбільш вагомих позитивних наслідків інтеграції ВПО у територіальній громаді, де вони проживають, %

Джерело: узагальнено та побудовано авторами за даними [15].

Варто відміти, що понад 40% експертів позитивні екстерналії для громади від прибуття ВПО вбачають у залученні ресурсів та допомоги від міжнародних організацій, а також заповненні вакансій на ринку праці, які не затребувані місцевим населенням. Також близько 30-36% респондентів серед позитивних наслідків прибуття ВПО вбачають розвиток споживчого ринку, зростання надходжень до місцевих бюджетів, зростання загальної соціальної активності у громаді, позитивні зміни у професійній структурі зайнятості тощо. Тобто, поряд із розумінням проблем та труднощів, які виникають із прибуттям ВПО, все ж чітко прослідковується позитивний вектор сприйняття ВПО через призму можливостей, а не лише викликів та загроз. Це вказує на те, що якщо в основу політики щодо забезпечення інтеграції ВПО буде покладена така збалансована світоглядна позиція, то це буде важливою передумовою її ефективності.

Висновки. Забезпечення інтеграції ВПО у громади є складним, але вкрай важливим процесом, що потребує комплексного підходу. Важливою передумовою інтеграції ВПО у приймаючі громади є задоволення їх потреб. Побудована «карта» потреб ВПО за результатами опитування експертів свідчить про наявність проблем. Так, існує значна невідповідність між значимістю та рівнем задоволеності таких потреб: у житлі; працевлаштуванні й трудовій реалізації; гуманітарному забезпеченні; медичній допомозі; підприємницькій активності. Належний рівень задоволеності мають лише потреби у соціальній підтримці; освіті; правовій та інформаційній допомозі. Очевидно, що з метою інтеграції ВПО у приймаючі громади необхідна трансформація державної політики у питаннях житлозабезпечення, сприяння працевлаштуванню, надання гуманітарної допомоги, релокації та підтримки бізнесу ВПО для усунення наявних бар'єрів та проблем. Важливим кроком у цьому є зміна сприйняття ВПО у приймаючих громадах через призму можливостей, а не проблем. На сьогоднішній день прибуття ВПО у місцевих громадах сприймається часто з негативної точки зору, адже на думку 26% та 74% експертів це зумовлює значні проблеми та певні труднощі. Звичайно, розуміння проблем, які виникають у зв'язку з прибуттям ВПО, є необхідним кроком для їх розв'язання. Однак, розуміння та бачення проблем, пов'язаних з ВПО, має бути реалістичним та враховувати також можливості, які виникають при цьому. Опитування експертів свідчить, що в місцевих громадах прослідковується збалансована позиція щодо сприйняття ВПО, яка орієнтована на врахування не лише загроз, але і можливостей. Таким чином, в основу інтеграції ВПО у приймаючі громади має бути покладено збалансоване сприйняття ВПО через призму не лише проблем та викликів, але і можливостей для місцевої громади.

До **перспектив подальших наукових досліджень** належить виявлення основних бар'єрів для інтеграції ВПО у приймаючі громади на основі їх вибіркового опитування.

Публікацію підготовлено за проєктом «Забезпечення соціального захисту учасників АТО/ООС та суспільної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в умовах посилення загроз соціальній безпеці» (реєстраційний номер 2021.01/0343), який переміг у конкурсі Національного фонду досліджень України «Наука для безпеки і сталого розвитку України».

Література

1. Логвинова М. О. Внутрішньо переміщені особи як категорія вимушених мігрантів: поняття та ознаки . Науковий вісник Херсонського державного університету. 2019. Вип. 11. С. 44-50. - URL:: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ksuhsgs_2019_11_8
2. Бльок Н. В. Термінологія та понятійна характеристика внутрішньо переміщених осіб. Право і суспільство. 2022. 3. С. 142–147. DOI: https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.3.21
3. Цимбалістий Т. Правовий статус внутрішньо переміщених осіб в Україні. Актуальні проблеми правознавства. 2019. Вип. 4. С. 126-130.
4. Купін А. П. Правове забезпечення прав і свобод вимушених переселенців в Україні. Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Політологія. Соціологія. Право. 2019. 4. С. 79-83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_soc_2019_4_14
5. Логвиненко Б. Напрями підвищення ефективності інституційного механізму забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: науковий журнал / ред. А. Фоменко. Дніпро. 2023. 3 (124). С. 80-84.
6. Боняк В.О. Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб: сучасний стан та перспективи удосконалення. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. 6. С. 20-22. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/1
7. Возняк Г. В., Савчук Н. В., Каспшишак А. В. Вимушена міграція в умовах війни в Україні: інституційні проблеми інтеграції до життя в нових громадах. Регіональна економіка. 2023. 1(107). С. 45-54. DOI: https://doi.org/10.36818/1562-0905-2023-1-5
8. Іванець Т.М. Особистісна складова соціальної безпеки внутрішньо переміщених осіб в умовах російської військової агресії. Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. 2023. Вип. 98. DOI https://doi.org/10.32840/2707-9147.2023.98.2
9. Кравчук С. Л. Чинники ефективної інтеграції ВПО в територіальні громади. *Габітус*. 2023. *49*. С.193-198. DOI https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.49.33
10. Шапошникова І. В., Пристай І. Р. Стратегії та виклики інтеграції внутрішньо переміщених осіб у територіальних громадах в умовах воєнного стану. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування. 2024. 11. https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-11-02-04
11. Звіт про внутрішнє переміщення в Україні. Опитування загального населення. Раунд 13. Червень 2023 року. МОМ. URL: https://dtm.iom.int/reports/ukraina-zvit-prosituaciyu-z-vnutrishnim-peremischennyam-zagalne-opituvannya-naselennya?close=true0
12. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах: Аналітичний звіт за результатами фокус-групового дослідження. Громадський холдинг «Група впливу» . URL: http://surl.li/fvhsqt
13. Права людини в процесі подолання наслідків війни: результати опитування 2024. Громадська організація «Харківський інститут соціальних досліджень» за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках Програми «Права людини в дії», що впроваджується УГСПЛ. URL: http://surl.li/gqknyz
14. Дослідження періоду повномасштабної війни: 2022-23рр. Соціальна політика. Національний інститут стратегічних досліджень. Дослідження. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/doslidzhennya-periodu-povnomasshtabnoyi-viyny-2022-23rr-sotsialna
15. Оцінка потреб ВПО, державних інструментів їх забезпечення, проблем та можливостей суспільної інтеграції ВПО в нове соціальне середовище. Науково-аналітична доповідь. Національний фонд досліджень України. НУВГП. URL: https://nuwm.edu.ua/index.php?preview=1&option=com_dropfiles&format=&task=frontfile.download&catid=2701&id=10107&Itemid=1000000000000

References

1. Logvynova M. (2019) Internally displaced persons as a category of forced migrants: concepts and characteristics. Scientific Bulletin of Kherson State University. 11. 44-50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ksuhsgs_2019_11_8 (in Ukrainian).
2. Blyok N. (2022) Terminology and conceptual characteristics of internally displaced persons. Law and society. 3. 142-147. DOI: https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.3.21(in Ukrainian).
3. Tsimbalisty T. (219) Legal status of internally displaced persons in Ukraine. Actual problems of jurisprudence. 4. 126-130 (in Ukrainian).
4. Kupin A.(2019) Legal protection of the rights and freedoms of forced migrants in Ukraine. Bulletin of the National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute". Political science. Sociology. Right. 4. 79-83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_soc_2019_4_14 (in Ukrainian).
5. Logvynenko B. (2023) Directions for increasing the effectiveness of the institutional mechanism for ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons in Ukraine. Scientific bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs: scientific journal / ed. A. Fomenko. Dnipro. 3 (124). 80-84 (in Ukrainian).
6. Bonyak V.(2023) Social protection of internally displaced persons: current state and prospects for improvement. Legal scientific electronic journal. 6. 20-22. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/1 (in Ukrainian).
7. Vozniak G., Savchuk N., Kaspshishak A.(2023) Forced migration in the conditions of war in Ukraine: institutional problems of integration into life in new communities. Regional economy. 1(107). 45-54. DOI: https://doi.org/10.36818/1562-0905-2023-1-5 (in Ukrainian).
8. Ivanets T.(2023) The personal component of social security of internally displaced persons in the conditions of russian military aggression. Social technologies: current problems of theory and practice. 98. DOI https://doi.org/10.32840/2707-9147.2023.98.2 (in Ukrainian).
9. Kravchuk S. (2023) Factors of effective integration of IDPs into territorial communities. Habitus 49. 193-198. DOI https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.49.33 (in Ukrainian).
10. Shaposhnikova I., Prystai I.(2024) Strategies and challenges of integration of internally displaced persons in territorial communities under martial law. Problems of modern transformations. Series: Law, Public Management and Administration. 11. https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-11-02-04 (in Ukrainian).
11. Report on internal displacement in Ukraine. Survey of the general population. Round 13. June 2023. International organization of migration. URL: https://dtm.iom.int/reports/ukraina-zvit-prosituaciyu-z-vnutrishnim-peremischennyam-zagalne-opituvannya-naselennya?close=true0
12. Integration of Internally Displaced Persons in Host Communities: An Analytical Report Based on the Results of a Focus Group Study. Public holding "Influence Group". URL: http://surl.li/fvhsqt
13. Human rights in the process of overcoming the consequences of war: the results of the 2024 survey. The non-governmental organization "Kharkiv Institute of Social Research" with the support of the United States Agency for International Development (USAID) within the framework of the "Human Rights in Action" Program implemented by the UGSPL. URL: http://surl.li/gqknyz
14. Assessment of the needs of IDPs, state tools for their provision, problems and opportunities of social integration of IDPs into the new social environment. Scientific and analytical report. National Research Fund of Ukraine. NUVHP. URL: https://nuwm.edu.ua/index.php?preview=1&option=com_dropfiles&format=&task=frontfile.download&catid=2701&id=10107&Itemid=1000000000000

Galina Urchik, PhD (Economics),
Associate Professor
National University of Water Management and Environmental Engineering
g.m.urchik@nuwm.edu.ua

Samoliuk Natalia, PhD (Economics),
Associate Professor
National University of Water Management and Environmental Engineering
n.m.samoliuk@nuwm.edu.ua

«MAP» OF NEEDS AND PERCEPTIONS OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS AS AN INDICATOR OF THEIR INTEGRATION INTO HOST COMMUNITIES

The article aims to contribute to the ongoing discussion on the integration of IDPs into host communities. It does so by presenting a preliminary overview of the needs of IDPs and exploring the perceptions of IDPs held by local residents. In light of the findings from the expert survey, a hierarchy of IDPs' needs has been established based on their perceived importance and level of satisfaction. This has enabled the creation of a map that illustrates the key needs of IDPs. It would appear that there is a notable discrepancy between the perceived importance and level of satisfaction with the following needs: housing; employment and labour fulfilment; humanitarian support; medical care; and entrepreneurial activity. It can be reasonably concluded that the needs for social support, education, legal and information assistance are being met to a satisfactory level. It would seem that in order to integrate IDPs into host communities, it might be beneficial to consider transforming state policy in the areas of housing, employment, humanitarian assistance, relocation and business support for IDPs, with a view to eliminating existing barriers and problems. It has been determined that, in addition to meeting the needs of IDPs, an important factor in their integration into host communities is a balanced perception of IDPs by local residents. This perception should encompass not only the challenges and difficulties that IDPs may present, but also the opportunities that they can offer to the community.The survey of experts revealed that there is a divergence of opinion on the impact of IDPs on local communities. While 26% of experts believe that the arrival of IDPs causes significant problems, 74% of experts feel that certain difficulties are inherent to the situation. The arrival of IDPs has led to a number of challenges, including the need to provide them with housing, an increased workload on educational, preschool and medical institutions, rising housing and rental prices, an increased workload on social protection departments, and increased competition in the labour market. It would appear that, alongside an awareness of the challenges posed by the arrival of IDPs, communities tend to view them in a positive light. It would seem that the arrival of IDPs can have a number of positive consequences. These include an increase in the quantity and quality of labour potential, an intensification of entrepreneurial activity, the opening of new enterprises by IDPs and the creation of new jobs for local residents. There is also the possibility of attracting resources and assistance from international organisations, as well as the filling of vacancies in the labour market that are not in demand by the local population.

Keywords: *internally displaced persons (IDP), integration of IDPs, needs of IDPs, perception of IDPs, "map" of IDP needs.*